

DETERMINANTY KVALITY LEKTOROV V PROFESIJNOM ROZVOJI UČITEĽOV

DETERMINANTS OF LECTURERS QUALITY IN PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS

Ivan Pavlov

Katedra andragogiky, Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstract:

Lecturers in the professional development of teachers represents an important factor in improving the quality of their teaching activities in schools. So far, there is no analysis of professional development needs, professional competencies including efficient development support model for lecturers of teachers developed on the national level. The paper analyzes the possibilities of improving the quality of teacher lecturers work in an international context through standardization of their professional competencies. In the national context it presents the conditions and possibilities of building an effective educational system.

Key words:

Teacher, lectors professional development, standardization of professional competencies, support models to support professional development

Úvod

Úsilie o zlepšovanie kvality procesov výučby a učebných výsledkov žiakov škôl vždy vyvoláva zvýšené požiadavky na pedagogickú činnosť učiteľov. Profesionalizácia učiteľov je spätá s kvalitou podpory ich profesijného rozvoja, ktorý počas profesijnej dráhy učiteľa existuje v rôznych kariérnych modeloch, viac alebo menej efektívnych metódach a formách vzdelávania. V týchto pestrých podmienkach vstupujú učitelia do kontaktu s lektorom (učiteľom učiteľov), ktorý podporuje rozvoj ich profesijných kompetencií. Ovplyvňovanie kvality procesov výučby žiakov zlepšujúcim sa učiteľom priamo ovplyvňuje kvalita kompetencií lektora. Skúmanie postavenia, kompetencií, systémovej podpory lektorov v profesijnom vzdelávaní učiteľov v tomto kontexte predstavuje jeden z významných faktorov rozvoja kvality nášho školstva.

Teória profesijného rozvoja učiteľov ako nové pole pôsobnosti lektorov

Cieľom profesijného rozvoja je zdokonaľovanie profesionality učiteľov za účelom zlepšovania kvality procesov výchovy a vzdelávania žiakov a rozvoja škôl. Profesijný rozvoj predstavuje variabilný a dynamický priestor, v ktorom lektori vykonávajú svoju vzdelávaciu činnosť. Teoretické rozpracovanie otázok cieľov, princípov, obsahov,

systému, sústavy podpory profesijného rozvoja, metód, foriem profesijného učenia a podpory v podmienkach školy je nevyhnutným predpokladom profesionalizácie učiteľstva. Aktuálne trendy podpory profesijného rozvoja učiteľov v Európe a vo svete (Lemke, C. 2010; Schleicher, A. ed. 2012; EC, 2012), vlastná viacročná skúsenosť lektora vo vzdelávaní učiteľov nás vedú k pomenovaniu nosných princípov pre efektívnu podporu profesijného rozvoja učiteľov a kontextu, ktorý ich uplatnenie vyžaduje od participujúcich aktérov - učiteľ, škola, poskytovateľ a lektor (Pavlov, I. – Šnidlová, M. 2013, s. 34 - 35):

- 1) Vzdelávanie učiteľov pomáha učeniu dospelých ľudí, ktorí sú plne zodpovední za svoj život a plne kompetentní prijímať vlastné rozhodnutia o svojom učení. Zodpovednosť za spoluúčasť na príprave, tvorbe a realizácii programu rozvoja znamená dať učiteľom možnosť vybrať si z ponuky podľa vlastných potrieb, spoluvytvárať obsah vzdelávania, hodnotiť jeho priebeh a výsledky. Ak sa program rozvoja stane „vlastníctvom“ učiteľa, je vyšší predpoklad, že bude motivačným stimulom pre jeho aktívne zapojenie a rozvoj.
- 2) Praktická skúsenosť učiteľa z vlastnej pedagogickej činnosti hrá dôležitú úlohu v jeho profesijnom rozvoji a predstavuje aj dominantnú metódu prehlbovania profesijných kompetencií v kontexte života školy a školskej triedy.
- 3) Ak poskytneme učiteľovi nástroje, spôsoby získavania spätnej väzby, sebareflexie osvojených kompetencií, očakávame, že podporíme jeho sebaistotu aj budovanie spôsobilosti vidieť svoju vlastnú pedagogickú činnosť v zrkadle teórie i praxe.
- 4) Učenie sa v tíme vyžaduje, aby rozvojové aktivity prebiehali za aktívnej účasti učiacich sa tímov učiteľov, učiacich sa spoločenstiev ako organizované učenie v podmienkach školy.

Tab. 1: Princípy podpory profesijného rozvoja učiteľov v kontexte ďalších aktérov

PRINCÍPY PODPORY	Učiteľ	Poskytovateľ (škola)	Poskytovateľ (iný dodávateľ ponuky)	Lektor
1) Zodpovednosť a spoluúčasť na príprave, tvorbe, a realizácii programu rozvoja	Chápe, že jeho účasť na tvorbe a realizácii programu rozvoja je jeho profesionálne právo i povinnosť	Spoluvytvára podmienky na individuálny profesijný plán rozvoja učiteľov v súlade s rozvojom pedagogického zboru školy	Programy vytvára v súčinnosti s potrebami škôl a učiteľov, tak aby boli pri ich tvorbe, realizácii aktívnymi účastníkmi	Povzbudzuje otvorenosť a spoluprácu, je poradcom pri individuálnom a školskom plánovaní profesijného rozvoja
2) Učenie sa v práci a pri práci (nielen po práci)	Chápe, že učenie sa pri práci je rovnocenným zdrojom podnetov pre jeho profesijný rozvoj ako iné	Vytvára podmienky na metódy učenia sa pri (v) práci (výučbe) ako zdroj profesijného rozvoja	Programy rozvoja pripravuje tak, aby obsahovali metódy a formy podporujúce učenie pri (v)	Vytvára príležitosti na profesijné učenie sa v pedagogickej činnosti ponukou spektra

	aktivity	učiteľov školy	pedagogickej činnosti	inovačných metód učenia sa
3) Spätná väzba o efektívite profesijného učenia	Vyžaduje spätnú väzbu o účinnosti osvojených vedomostí a spôsobilostí získaných profesijným rozvojom v praxi	Vyžaduje spätnú väzbu o efektívite profesijného rozvoja učiteľov pozorovateľnú v pedagogickej činnosti	Ponúka ako integrálnu súčasť programu merateľné výsledky jeho prínosu pre pedagogickú činnosť učiteľa	Disponuje nástrojmi spätnej väzby o efektívite osvojených vedomostí, spôsobilostí pre pedagogickú prax
4) Učiť sa v tíme – školocentrický model rozvoja	Chápe, že škola, kolegovia a spoločné učenie sa, je dôležitým zdrojom inšpirácií na efektívne metódy učenia sa	Podporuje tímové projekty profesijného rozvoja na škole, aktívne vyhľadáva podnety na inovácie	V ponuke programov zahŕňa aj skupinové formy a metódy podpory profesijného rozvoja učiteľov školy	Sústreďuje sa na pomoc tímom učiteľov priamo pri práci poradenstvom (mentoring, tútoring, koučing)

Uvedené princípy podpory profesijného rozvoja korešpondujú s našim modelom školocentrickej podpory v tom, že ju orientujú na utváranie aktívneho prístupu učiteľov ku sebarozvoju prednostne v podmienkach vlastnej školy a tímovej spolupráci s ostatnými kolegami.

Lektori vo vzdelávaní a rozvoji učiteľov

Ak sú učitelia najdôležitejším faktorom ovplyvňujúcim kvalitu učenia žiakov, kompetencie tých, ktorí ich vzdelávajú a podporujú, sú vyššieho stupňa. Pôsobenie lektorov nemôže byť porovnané s vyučovaním v triede. Vyžaduje sa od nich, aby si osvojili špecifické kompetencie súvisiace nielen s vyučovaním (ako učiť žiakov), ale aj týkajúce sa vzdelávania dospelých a manažmentu ich pracoviska – školy alebo výskumné kompetencie. Podpora pre tých, ktorí vzdelávajú učiteľov, je nedocenená vo väčšine krajín, nie je jasne stanovený zodpovedný orgán za profesijné štandardy súvisiace s ich náborom alebo výberom (EK, 2012, s. 47 – 57). Vzdelávanie lektorov učiteľov vyžaduje špecifické podmienky, pretože kompetencie, ktoré majú mať osvojené, sú nielen o vyučovaní nedospelých žiakov (pedagogické), ale aj o vzdelávaní dospelých učiteľov (andragogické) a riadení procesov podpory rozvoja jednotlivcov i organizácií (manažérske).

Na procese vzdelávania a podpory rozvoja učiteľov sa na Slovensku podieľajú rôzni ľudia a inštitúcie. Označujeme ich ako učiteľov učiteľov, metodikov, učiteľov kontinuálneho vzdelávania, lektorov alebo školiteľov v profesijnom rozvoji (ďalej len

lektori). Lektorov učiteľov identifikujeme v závislosti na tom, v ktorej etape profesijnej dráhy pôsobia na učiteľov a z akého pracoviska pochádzajú:

- a) **vysokoškolskí učelia v prípravnom vzdelávaní učiteľov** (absolventi pedagogických odborov štúdia, resp. s nepedagogickým vzdelaním doplneným o štúdium vysokoškolskej pedagogiky),
- b) **lektori v profesijnom rozvoji učiteľov v pedagogickej praxi:**
  - lektori na plný úväzok v organizáciách (verejných, súkromných) pre vzdelávanie dospelých špecializovaní na profesijné vzdelávanie učiteľov,
  - lektori z vysokých škôl zapojení do programov kontinuálneho vzdelávania učiteľov (v prípravnom vzdelávaní učiteľov na vysokých školách nie je absolvovanie tzv. pedagogiky vysokých škôl povinné a preto mnohí učelia učiteľov na vysokých školách nemajú potrebné pedagogické vzdelanie),
  - lektori - učelia škôl ako poradcovia, konzultanti školských projektov a programov, podpory inovačných zmien v práci pedagogických zborov škôl,
  - príležitostní lektori (experti) z rôznych oblastí profesijného života k aktuálnym otázkam pedagogickej teórie a praxe (legislatíva, riadenie, odborné vzdelávanie, profesijná orientácia, psychológia, protidrogová prevencia, zdravý životný štýl, európska dimenzia vo vzdelávaní, informačné a komunikačné technológie vo vzdelávaní, finančná gramotnosť a pod.).

Funkcie lektora sa odvíjajú od potrieb učiteľov v ich profesijnom rozvoji:

- lektor ako expert – ponúka odborné alternatívy riešenia;
- lektor ako mediátor – vyžaduje pochopenie pre zvládnutie krízových situácií;
- lektor ako tréner – výcvikom rozširuje zručnosti;
- lektor ako vedec a výskumník – skúma a vyhodnocuje vedeckými metódami edukačné procesy a procesy učenia sa učiteľov;
- lektor ako poradca – prejavuje záujem, pomáha, umožňuje dosahovanie konsenzu pri riešení problémov;
- lektor ako konzultant – napomáha zlepšovaniu porozumenia otázok teórie a praxe,
- lektor ako facilitátor – sprevádza procesy sebautvárania,
- lektor ako examinátor - overuje a hodnotí osvojené profesijne kompetencie.

Profesionalizácia lektorov učiteľov je na Slovensku málo diskutovaná a odborne ukotvená téma. Podľa profesijného zákona vznikla v roku 2009 kategória učiteľov – učelia kontinuálneho vzdelávania (vykonávajú pedagogickú činnosť pri kontinuálnom vzdelávaní učiteľov). Ide o skupinu zamestnancov definovanú svojou príslušnosťou, zamestnaneckým pomerom ku organizácii zriadenej ministerstvom na zabezpečovanie kontinuálneho vzdelávania pedagogických a odborných zamestnancov škôl a školských zariadení. Postavenie takejto organizácie malo len Metodicko-pedagogické centrum (predtým štyri regionálne, samostatné právne subjekty), ale v dôsledku politických rozhodnutí o čerpaní zdrojov štrukturálnych fondov EÚ na národné projekty v oblasti vzdelávania učiteľov bol dodatkami k zriaďovacím listinám rozšírený predmet činnosti aj ostatným priamo riadeným organizáciám ministerstva. Tým vznikli kategórie lektorov, na ktorých sa vzťahujú kvalifikačné požiadavky (7 rokov pedagogickej praxe,

absolvovanie 1. atestácie) a lektorov na základe zmluvného vzťahu spravidla bez preukazovania kvalifikačných alebo iných odborných predpokladov.

Kvalita lektorov učiteľov býva predmetom kritiky účastníkov vzdelávania pre nedostatočnú znalosť procesov výučby a učenia alebo nedostatočnú spôsobilosť viesť efektívnymi metódami profesijné učenie učiteľov. Pre kvalitu realizácie programu profesijného rozvoja má zásadný význam **personálne zázemie – garant programu a zbor lektorov programu**. Garantom programu kontinuálneho vzdelávania na Slovensku môže byť učiteľ s druhou atestáciou, s ukončeným tretím stupňom vysokoškolského vzdelania, ak má aspoň 6 rokov pedagogickej praxe alebo vysokoškolský učiteľ vo funkcii docent alebo profesor, ktorý pôsobí v odbore súvisiacom s obsahom vzdelávacieho programu (Smernica ministerstva č. 18/2009 – R). Ďalšie požiadavky na lektorov sa nevyžadujú (ani popis ich kvalifikácie, odborných kompetencií a lektorských skúsenosti vo vzťahu k cieľom programu), ale za ich odbornosť zodpovedá garant programu. Za špecifické kvalifikačné požiadavky na lektorov zodpovedajú poskytovatelia vzdelávania. Na Slovensku sa tematika odbornosti lektorov rieši okrajovo a bez hlbšej systematickej analýzy, vedecko-teoretického skúmania. V Európe naopak stúpa záujem o tých, ktorí učia učiteľov (EK, 2012, s. 46): „Lektori učiteľov sú rozhodujúci pre ich kvalitu, ale sú často zanedbávaní pri tvorbe legislatívy. Sú prítomní pri každej úrovni pracovného kariérneho cyklu učiteľov, vzdelávajú a usmerňujú ich. Mali by modelovať a ilustrovať v ich každodennom vyučovaní, čo znamená byť profesionálnym učiteľom orientovaný na učiaceho sa, mali by realizovať výskum, ktorý rozvíja naše porozumenie učenia sa a vyučovania.“

Rôzne roly, v ktorých lektori realizujú podporu učiteľov, vyžadujú vysoký akademický štandard a bohatú skúsenosť z pedagogickej praxe. Lektori nemajú na Slovensku etablované štruktúry ani model systémovej podpory, čo vytvára riziko neefektívnych postupov v podpore profesijného učenia nerozvíjajúceho skutočný potenciál učiteľov. Lektori sú rozdielni v pohľadoch na výučbu v závislosti na svojom vzdelaní, skúsenosti z pedagogickej praxe, praxi profesijného rozvoja, vlastnom sebazvdelávaní a zdokonaľovaní. Lektori by mali byť aktívne zapojení do výskumných aktivít, teórie i praxe podpory profesijného rozvoja, pretože sú cenným zdrojom informácií o pracovných problémoch, úrovni rozvoja, potrebách, ale aj celkovej situácii učiteľov v školách. Absentuje monitorovanie efektivity práce, systémová podpora nevyhnutných kompetencií. Fragmentácia lektorov je prirodzená, ale zodpovednosť za ich koordinovanú podporu by mal niesť subjekt, ktorý bude fundovane rozvíjať ich kompetencie (pedagogické, andragogické, manažérske).

Štandardizácia profesijných kompetencií lektorov učiteľov

O medzinárodnom kontexte podpory „vzdelávateľov učiteľov“ referuje Voda, J. (2012). Popisuje návrh súboru profesijných kompetencií lektorov prijatých na konferencii v Reykjavíku (2010) ako kompetencie o učení sa žiakov, o vyučovaní, o výskume edukácie, kompetencie prierezové a líderske. Nadväzujúca konferencia v Bruseli (2012) poukázala na hlbšie problémy ako chýbajúca identita a status lektorov v dôsledku absencie minimálnych kvalifikačných požiadaviek (štandardizácie kompetencií), heterogenity profilov a inštitucionálnych bariér, minimálnej národnej podpory rozvoja a efektívnej spolupráce medzi osobami a inštitúciami. Podnety na štandardizáciu profesijných kompetencií lektorov učiteľov okrem vyššie naznačených konceptov vyplývajú z charakteru:

- vzdelávacích politík EÚ (*Stratégia Európa 2020 - strategický cieľ 2: kvalita počiatočného vzdelávania, podpora nových učiteľov na začiatku kariéry, zvyšovanie kvality príležitostí a ďalší rozvoj učiteľov, školiteľov*),
- meniacich sa potrieb pedagogickej praxe založených na konceptualizácii **kvalitnej výučby** a učenia sa žiakov v 21. storočí, konceptualizácii **učiteľskej profesionality** v podobe súboru profesijných kompetencií učiteľov a konceptualizácii efektívnych procesov **profesijného učenia** sa učiteľov ako súbor profesijných kompetencií lektorov učiteľov.

Vo svetle naďalej neuspokojivých výsledkov našich žiakov v medzinárodných meraniach PISA je stále aktuálna diskusia o nástrojoch, ktoré môžu tento nepriaznivý trend zmeniť. Jedným z faktorov potenciálneho zlepšovania učebných výsledkov žiakov sú učители a kvalita ich pedagogickej činnosti, determinovaná kvalitou lektorov v ich profesijnom rozvoji. Profesionalizácia lektorov môže byť vhodnou stratégiou a preto sa zlepšovanie ich práce v posledných rokoch spája s myšlienkou štandardizácie ich profesijných kompetencií. Štandardizácia sa prejavuje v troch úzko prepojených kontextoch, kde nadobúda konkrétne problémové podoby: **kontext pedagogickej/andragogickej teórie** predstavuje akademické poňatie problematiky, **kontext vzdelávacej politiky** predstavuje tie súvislosti a faktory, ktoré ovplyvňujú štandardizáciu v širších medzinárodných (i národných) súvislostiach, akými sú napr. unifikácia prístupov v tvorbe modelu európskeho štandardu lektora v duchu integračného úsilia EÚ, globalizácie a ekonomizácie vzdelávania a **kontext praxe** chápeme ako vzdelávaciu činnosť lektora, ale aj metodiku aplikácie a hodnotenia profesijných štandardov. Každý z uvedených kontextov sa rozvíja a prehĺbuje prostredníctvom seba vlastných nástrojov, pričom nemusí ísť o kompatibilné procesy, ba naopak môžu si odporovať a stáť voči sebe v konflikte.

Na Slovensku v rámci riešenia národného projektu „Profesijný a kariérny rast“ na MPC financovaného zo štrukturálnych fondov EÚ bol expertnou skupinou (Laššák, V.; Pavlov, I.; Šnídlová, M.; Tomengová, A. Fodor, A.) vypracovaný návrh profesijného štandardu učiteľa kontinuálneho vzdelávania (lektora). Štruktúru profesijného štandardu tvoria tieto štyri dimenzie so súborom kompetencií (vedomostí spôsobilostí a postojov) na dvoch kariérnych stupňoch (1. a 2. atestácia):

1. Vzdelávajúci sa pedagogický a odborný zamestnanec

- Identifikovať vzdelávacie potreby pedagogických a odborných zamestnancov,
- Identifikovať psychologické a sociálne faktory učenia sa pedagogických a odborných zamestnancov,
- Identifikovať sociokultúrny a pracovný kontext pedagogických a odborných zamestnancov,

2. Proces vzdelávania pedagogických a odborných zamestnancov

- Ovládať základy andragogiky a trendy v odbore
- Plánovať a projektovať proces vzdelávania a poradenstva
- Realizovať vzdelávanie, konzultačnú činnosť a poradenstvo
- Hodnotiť výsledky procesov vzdelávania, konzultácií a poradenstva

3. Profesionálny rozvoj

- Plánovať a realizovať profesionálny rast a sebarozvoj

- Stotožniť sa s profesijnou rolou a organizáciou

Návrh vo svojej štruktúre vyhovuje komplexnému poňatiu práce lektora. Jeho východiskom je učiteľská kvalifikácia (1.atestácia). Gradácia je akcentovaná v rovine andragogických a manažérskych kompetencií. V duchu medzinárodných prístupov absentuje prierezová výskumnícka kompetencia – lektor ako metodologicky vybavený expert na otázky učenia sa žiakov, výučbu a profesijné učenie sa učiteľov.

Záver

Príspevok načrtáva vybrané faktory súvisiace so skvalitňovaním práce lektorov v profesijnom rozvoji našich učiteľov. Využitie teoretických poznatkov o profesijnom rozvoji učiteľov tvorí kľúčovú poznatkovú bázu v profesii lektora. Len dôkladné porozumenie zložitým a komplexným procesom profesijného učenia učiteľov vytvára predpoklady na podporu rozvoja ich profesijných kompetencií. Ďalšie vedecké riešenie otázok postavenia, štandardizácie profesijných kompetencií môže viesť k hlbšiemu poznaniu, ale hlavne modelovaniu perspektívnych systémov podpory a profesionalizácie zboru lektorov učiteľov na Slovensku.

Grantová podpora

Vedecká štúdia je súčasťou riešenia grantu VEGA MŠVVaŠ SR č. 1/0754/13 „Determinanty profesijného rozvoja lektora v kontexte kvality vzdelávania dospelých“ na Katedre andragogiky Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Literatúra

EUROPEAN COMMISSION. 2012. *Supporting the Teaching Professions for Better Learning Outcomes. Accompanying the document Communication from the Commission Rethinking Education: Investing in skills for better socio-economic outcomes*. [online]. Strasbourg, 20.11.2012, SWD (2012) 374 p., [cit. 2013-7-8]. Dostupné na internete: < http://ec.europa.eu/education/news/rethinking/sw374_en.pdf >.

LEMKE, C. 2010. *Professional Development: Ensuring a Return on Your Investment*. [online]. Commissioned by Intel, Inc. 22 p. [cit. 2013-07-08]. Dostupné na internete: <<http://www.intel.ie/content/dam/doc/white-paper/education-professional-development-paper.pdf>>.

PAVLOV, I. 2013. *Štandardizácia profesijných kompetencií učiteľov (východiská a perspektívy)*. Prešov: Škola plus s.r.o., 2013, 98 s. ISBN 978-80-970275-5-1.

PAVLOV, I. – ŠNÍDLOVÁ, M. 2013. Profesijný rozvoj učiteľov – podnety pre modely podpory. Praha: Agentura 3p spol. s r. o., 90 s. ISBN 978-80-260-4014-9. [cit. 2014-5-2]. Dostupné na internete: < http://www.skolaplus.sk/doc/pavlov_snidlova_profesijny_rozvoj_ucitelov_2013.pdf >.

PAVLOV, I. – VINCEJOVÁ, E. 2013. Profesijnými štandardami k profesijnému rozvoju pedagógov. In w. *Sborník z mezinárodní vědecké konference ICILLE 2013*. Brno: Mendelova univerzita, 2013. s. 341 – 348. ISBN 978-80-7375-825-7.

SCHLEICHER, A. 2012. *Preparing Teachers and Developing School Leaders for the 21st Century, Lessons from around the World*. OECD Publishing, 2012. 108 s. ISBN 978-92-64-17421-4.

VODA, J. 2012. *Kvalita vzdelavatelů učitelů v evropském politickém diskurzu*. In *Profesní rozvoj učitelů a cíle školního vzdělávání*. Kohnová J. a kol., Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2012. s. 83 – 88. ISBN 978-80-7290-625-3.

Adresa autora

Doc. PaedDr. Ivan Pavlov, PhD.

Katedra andragogiky, Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Ružová 13, 974 11 Banská Bystrica

ivan.pavlov@umb.sk